

Een gids op de weg naar de kennis van het Zelf

Interview: Jet Holleman

In de klassieke Indische traditie zoekt iemand die zich spiritueel wil ontwikkelen een leermeester, een goeroe. Zo iemand: kan op grond van zijn transcendente ervaring een leerling begeleiden in zijn zoektocht naar het wezenlijke.

JH: Waarom zoeken mensen een goeroe?

AM: Omdat ze onvoldoende vertrouwen hebben in zichzelf en hulp zoeken. De weg van yoga is de weg naar de kennis van het Zelf. Die weg is niet eenvoudig. Het is een weg van groeiend inzicht, maar ook een praktische weg, want het is een weg van ervaring. Uit die ervaring groeit het inzicht, niet uit het denken. Maar als je vertrekt weet je nog niet welke kant je op moet. Dan zoek je iemand die je de weg kan wijzen, een begeleider, een geestelijk leidsman.

JH: Wat is het verschil tussen een leraar en een goeroe?

AM: Er is een zeer groot verschil. Een leraar is iemand die kennis en inzicht heeft, en die doorgeeft. Maar hij hoeft niet noodzakelijk ervaring te hebben. Een goeroe daarentegen is in principe geen leraar, maar een mens met ervaring. Daar bedoel ik mee: transcendente ervaring, de fundamentele zijnservaring. Dat klinkt al gauw zweverig, je kunt je daar als buitenstaander zonder die ervaring geen voorstelling van maken. Maar alleen als je die ervaring gehad hebt, en de weg hebt afgelegd om tot die ervaring te komen, kun je een ander begeleiden op die weg. Een leraar kan klassikaal onderwijs geven. Een goeroe geeft persoonlijke begeleiding en houdt daarbij rekening met de fase waarin zijn leerling zich bevindt. Hij biedt hulp, geeft hints en begeleidt daarmee op een subtiele manier het innerlijke proces, de persoonlijke evolutie van de leerling om hem te brengen tot die fundamentele zijnservaring. Van buitenaf gezien lijkt dat soms niet veel voor te stellen, maar men zegt juist dat het alles overtreffend is.

JH: Brengt het feit dat de goeroe werkt vanuit een ervaring die voor anderen niet te begrijpen is, niet een risico met zich mee? Een charlatan kan altijd zeggen: 'Ja, dat snap jij niet, jij hebt de ervaring nog niet'.

AM: Dat risico is duidelijk aanwezig en het gebeurt ook op grote schaal. Daarom staat het fenomeen 'goeroe' in een slechte reuk. We moeten wat dit betreft dan ook kritisch staan tegenover diegenen die een wereldnaam hebben als goeroe. In principe biedt een goeroe individuele begeleiding. Tussen een goeroe en zijn leerling bestaat een intieme, geestelijke relatie. Dat kan niemand op wereldschaal doen, dat is tegen de traditie. Het klopt niet. Het kan wél zijn dat iemand op een intieme wijze zijn leerlingen begeleidt en dat zo goed doet, dat hij achteraf daardoor een wereldreputatie krijgt. Zo zou je kunnen zeggen dat Christus een goeroe is geworden voor de christenen. Maar hij begon met die twaalf discipelen. Voor hen fungeerde hij echt als een goeroe.

Maar inderdaad, het risico van de 'onechte goeroe' bestaat. Een oude Indische zegswijze luidt: "Iedereen krijgt de goeroe die hij verdient." Het is niet te vermijden dat er imitatoren en bedriegers zijn. Het is voor de leerling heel moeilijk het kaf van het koren te scheiden. Wie op een oppervlakkige manier naar een goeroe zoekt omdat het een modeverschijnsel is of uit dweepzucht, vindt een oppervlakkige goeroe. Dan bedriegt de leerling zichzelf. Waar het echt om gaat, is dat je jezelf innerlijk de wezensvragen stelt: "Wat doe ik hier? Waarom leef ik?" Met die instelling moet je aan yoga beginnen, dan ben je een waarheidszoeker. In de Schriften verwijst men naar de waarheid als een realiteit die wij met de conditionering van ons bewustzijn niet kunnen zien. Er zijn middelen om die conditionering te doorbreken. Pas dan kun je in contact komen met het bewustzijn. Niks geëxalteerds, niks pseudo-mystieks, hoor - het is een toestand die alles glashelder maakt. Dat is waar het om gaat.

Al die schijngoeroes spiegelen de mensen van alles voor. Zij kunnen dat omdat de mensen daarom vragen. Ze willen bedrogen worden uit onwetendheid. Ze kennen de werkelijkheid niet, maar ze maken zich daar een voorstelling van, op grond van hun conditionering en hun beperkt inzicht. Ze doen met een goeroe hetzelfde als wat ze met God doen. In de Bijbel staat dat God de mens geschapen heeft naar 'Zijn beeld en gelijkenis'. Maar wat doet de mens? Die doet het tegenovergestelde en hij scheidt God naar zijn beeld en gelijkenis. Hij projecteert zijn beperkingen tot in het oneindige en noemt dat 'God'. De mens heeft wat kennis, dus God is alwetend. De mens heeft behoefte aan rechtvaardigheid, dus God moet oneindig rechtvaardig zijn. Maar wij kunnen God met ons verstand niet begrijpen, Hij is het wezen van alles. Alleen de ervaring kan je God leren kennen zoals Hij is. Dat is geen rationele kennis: alles wat ik vertel over God is nonsens. Ik probeer alleen mijn ervaring door te geven. Dat is de traditie. De goeroe heeft niets te maken met wonderen of met iemand die sereen op een voetstuk staat te glimlachen, niet beroerd door de 'stormen des levens'. Dat is het beeld dat de mensen projecteren, de goeroe die ze creëren naar hun beeld en gelijkenis. Dat kan alleen maar leiden tot ontgoocheling.

JH: In het boek 'The Guru Papers'¹ staat: "Spirituele zoektochten worden vaak voor een flink deel gevoed door het verlangen naar een conflictloze wereld waar een welwillende almachtige de leiding heeft. De zoekende is vaak op zoek naar zekerheid."

AM: Ja, dat is waar. Kijk, wij houden al dertig jaar elke week een Sat-Sanga.² De bedoeling daarvan is, om mensen inzicht te geven in hun conditionering, in het feit dat ze altijd een rol spelen, dat ze altijd weer verdwalen in de vorm. Sat-Sanga heeft een zelfde functie als een goeroe: het streven is, de mensen van niet-zijn naar zijn te brengen, van worden naar zijn, van vorm naar zijn. Waarom komen de mensen naar Sat-Sanga? Omdat ze zich er goed voelen, omdat ze dingen horen waar ze zich aan vast kunnen klampen, ze zoeken zekerheid. Daarom vraag ik regelmatig: 'Waarom komen jullie hier? Omdat je je hier goed voelt? Dan zit je verkeerd, Je moet niet komen omdat je je hier goed voelt. Of kom je omdat je steun nodig hebt in je leven, omdat je houvast zoekt? Er is geen houvast; dat heb ik niet te bieden. Je moet niet hier zijn als je houvast zoekt.'

Mijn persoonlijke leerlingen zeggen ook: 'We hebben niet veel aan U. Ge haalt telkens de grond onder onze voeten vandaan. Ge laat ons in het ongewisse.' En dat klopt. Dat is de enige manier om mensen te begeleiden. Zolang ze grond onder hun voeten hebben, denken ze dat het zo volstaat. Maar het volstaat niet. Ze moeten juist alle grond verliezen. Mensen zoeken vaak alleen maar een bevestiging van wat ze denken. Maar daar gaat het niet om!

Meditatie is een belangrijk middel om tot ervaring te komen en daarom een belangrijk aspect van de yoga. Als je via de meditatie tot ervaring komt, kom je in aanraking met een wereld waarvan een doorsnee-mens het bestaan niet eens vermoedt. Het probleem met de ervaring via meditatie is dat die ervaring moeilijk te plaatsen is. Ze past niet in de objectieve wereld der verschijnselen, maar ook niet in de subjectieve wereld. Er is een derde gebied, dat ik de geobjectiveerde subjectieve wereld noem. In de klassieke literatuur noemt men dat de subtiele en de causale wereld. Wanneer je in meditatie gaat, kom je in aanraking met deze domeinen. Sommigen zien dan kleuren of horen geluiden. Die verschijnselen worden wel geassocieerd met de parapsychologie, men ziet ze als irreëel. Ik weet echter dat die waarnemingen een objectieve basis hebben. Veel daarvan is terug te vinden in een boek van mijn goeroe³. Hij beschrijft in detail de innerlijke ervaringen van de mens. Al in de Upanishaden wordt daarover geschreven, maar daar gaan ze er niet dieper op in. Er staat alleen maar: 'Als je zulke ervaringen hebt, ben je op de goede weg.' Het heeft geen zin je daarin te verliezen: het zijn etappes, tekenen van verinnerlijking, van een verschuiving in je bewustzijn.

Het komt veel voor dat iemand die zulke ervaringen krijgt daar geen raad mee weet. Dan heeft zo iemand de begeleiding van een goeroe nodig.

JH: Kun je dan die weg niet bewandelen zonder de begeleiding van een goeroe?

AM: Natuurlijk kan dat! Je kunt ook de Braziliaanse jungle doorkruisen zonder gids. Dat kan. En je kunt ook omkomen onderweg. Als je zo'n reis wilt maken, kun je het beste een gids nemen, iemand die de weg weet en de jungle kent.

Maar we hebben het nu steeds over een goeroe alsof hij een mens is, maar een goeroe is geen mens. In de Indische traditie zegt men: 'De goeroe is God; God is de goeroe.' Veel mensen denken dat we daarmee de mens vergoddelijken. Maar het gaat niet over de mens. De goeroe; dat ben je zelf: beter gezegd, dat is het Zelf, het Atman. Dat klinkt voor de meeste mensen als iets abstracts, maar dat is het juist niet, net zomin als God een abstract begrip is. God is niet ver weg, of abstract. In de klassieke literatuur zegt men dat voortdurend. Het staat ook heel mooi in een hedendaags boek, Autobiografie van een yogi⁴: "God is dichterbij U dan uw eigen adem, dichterbij u dan het kloppen van uw eigen hart." Ik zal het nuchterder zeggen, minder poëtisch: je bent niemand anders dan je eigen wezen. En de rest: je persoonlijkheid, je talenten, dat is niets anders dan een manifestatie van je wezen, zoals de hele wereld een manifestatie is van het wezen, de essentie. En die essentie heeft bij ons de naam 'God' gekregen. Zodra we daarover gaan redeneren wordt het een abstractie, maar het gaat om het wezen. Alleen hebben we daar geen woorden voor. Lao Tse zegt dat mooi: 'De naam die genoemd kan worden, is niet de ware naam. De weg die gegaan kan worden, is niet de ware weg.' Zodra we het benoemen is het een abstractie, maar het gaat over iets dat reëel is. Het Atman is een levende realiteit. Al het andere: mijn ego, de rol die ik speel, de wereld waarin ik leef, dat is allemaal conditionering. De vorm waarin je jezelf herkent, je naam, je beroep - dat zijn rollen. Maar ben je dat zelf? Dat is de vraag waar yoga zich mee bezighoudt: 'Wie ben ik?' Om daar achter te komen, moet je achter de coulissen van de uiterlijke vormen gaan kijken. Je naam heb je pas gekregen toen je er al was. Je lichaam heb je pas gekregen toen je er al was. Want in de klassieke yoga zegt men dat er een essentie is die het lichaam uitdrukt. Er is van oorsprong maar één bewustzijn. Dat manifesteert zich in ruimte en tijd en verliest daarmee zijn eenheid. Ruimte en tijd zijn een dualiteit. Vandaar dat men in de Schriften zegt: "Alle manifestatie is begoocheling, maya."

JH: Dit heeft, denk ik, allemaal te maken met verlichting. Moet een goeroe verlicht zijn?

AM: Ik denk dat je geen goeroe bent als je niet verlicht bent. Maar wat is verlichting? Ook dat idealiseren wij. Door ons gebrek aan inzicht, doordat wij niet verlicht zijn, maken we daar weer een ideaalbeeld van. Jezus leefde tweeduizend jaar geleden. We nemen aan dat hij een historische persoon was, Die toen heeft rondgewandeld met zijn twaalf discipelen. Tegen hen zei Hij dat het hun gegeven was de geheimen te kennen van het Koninkrijk der Hemelen, terwijl Hij tot het volk sprak in parabellen. Hij maakte dus onderscheid tussen het onderricht dat Hij aan die twaalf gaf en zijn evangelie voor de grote massa. De discipelen waren dus geïnitieerden.

Maar Jezus was een mens: Hij moest eten en slapen, hij werd wel eens emotioneel - hij verloor zelfs alle zelfbeheersing en ranselde de tollenaars de tempel uit. Hij was een mens en dus niet perfect. De perfectie zoeken in het imperfecte is dwaasheid. De perfectie zoeken in de differentiatie van de wereld der verschijnselen is dwaasheid. De perfectie ligt in het Wezen - en het Wezen is perfect.

Dat de goeroe herkenbaar moet zijn door zijn handelingen, door zijn sereniteit en verhevenheid, dat is een kinderlijke verwachting. Jezus had succes met zijn wonderen, maar toen hij aan zijn volgelingen vroeg wie hij was, bleek maar één van de discipelen daar bij benadering een idee van te hebben. En dat waren zijn uitverkorenen die speciaal onderricht van hem kregen. Als je nu vraagt, waaraan je de echte goeroe herkent, zeg ik: aan je eigen ervaring.

JH: Bij Andrew Cohen⁵ lees ik, dat hij zijn goeroes toetst aan zijn eigen ervaring en dan telkens weer teleurgesteld is, omdat ze niet perfect blijken te zijn.

AM: Misschien heeft hij gelijk. Ik heb ook wel meegemaakt dat ik iemand die zich een goeroe noemde niet au serieus kon nemen. Dat gebeurt soms. Kijk, ik heb zelf mijn diepste ervaring opgedaan voordat ik het woord yoga zelfs maar gehoord had⁶. Dat ligt allemaal zo ver van de dagelijkse werkelijkheid, dat het lijkt alsof je een beetje gek bent, als je daarover spreekt. Toch is die ervaring waar ik het over heb het meest realistische. Waar de mensen over spreken, dat is pas gek. Zij zijn bezig met dingen die niet belangrijk zijn, met hun conditionering. Daar zitten ze in gevangen: ze kunnen niet over het muurtje kijken. Ik probeer mensen die daarom vragen te helpen, door ze een opstapje te geven, zodat ze wel over het muurtje kunnen kijken. Meer is het niet.

JH: Ik krijg van Cohen de indruk dat verlichting een permanente staat is, waardoor een goeroe geen misstap meer kàn begaan.

AM: Nee, dat kan niet. Maar wie beoordeelt wat een misstap is? Dat is de maatschappij. De maatschappij die beheerst wordt door mensen die geconditioneerd zijn.

De verantwoording van onze daden ligt niet in wat wij doen, maar in de instelling van waaruit wij dat doen en in onze intenties waarmee wij handelen. Twee mensen doen uiterlijk hetzelfde, maar met een totaal verschillende intentie, met een totaal verschillende instelling. Het is niet wàt zij gedaan hebben, dat bepalend is voor wat juist is en wat niet, maar de instelling van waaruit ze vertrokken zijn. En dat kan een buitenstaander nou juist niet beoordelen. Moeilijk, hé? Ik schep een soort struikgewas, maar ik denk dat ik daarmee een dienst bewijs.

JH: Maar voor iemand die overweegt zich toe te wijden aan die goeroe is dat heel ondoorzichtig.

AM: Dat klopt. Maar de goeroe die je voorschrijft wat je moet doen, en beweert dat hij het goede voorbeeld geeft, dat is een te gemakkelijke goeroe. Daar moet je je twijfels bij hebben. Dan speelt dat geïdealiseerde beeld van de goeroe je weer parten. Het is de vraag, of de goeroe die je je voorstelt wel bestaat en bovendien of je hem kunt beoordelen.

De maatschappij oordeelt over iemands daden. En de maatschappij is de grootste gemene deler van de conditionering van de mensen. Mijn normen evolueren als ik mij ontwikkel. De maatschappelijke normen doen dat ook, maar dan volgens het ontwikkelingsniveau van de grootste gemene deler van alle mensen en bovendien met een zekere vertraging. Om je goeroe te beoordelen heb je alleen de normen tot je beschikking van de maatschappij waarin je leeft. Daarmee kun je alleen zijn uiterlijk gedrag en zijn menselijke persoonlijkheid beoordelen. Maar de goeroe is geen goeroe als mens. Hij is goeroe omdat hij de essentie kent die heeft hij ervaren. Alleen dat is goeroe. De mens omhult die ervaring en werkt als een obstakel. Wat je beoordeelt is het omhulsel, de mens, de persoonlijkheid. Maar daar moet je niet bij stil blijven staan, je moet achter de coulissen kijken. Je eist dat de mens perfect is, maar daar gaat het niet om. Als je op het omhulsel afgaat, zoek je een goeroe die bij je past - dat is prettig en veilig, maar je leert er niets van. Zo'n relatie onderhoudt je beperkingen.

Een goeroe leeft het goede voor, maar hij doet dat op een ander vlak dan de leerling verwacht. Als hij het zou doen op een manier die in de lijn der verwachtingen ligt, moet je misschien wel concluderen dat hij geen goeroe is. Dan praat hij z'n leerlingen naar de mond. Daar gaat het niet om. Hij is niet perfect. Perfectie bestaat niet. Die bestaat alleen in de essentie der dingen. Daarheen moet een goeroe zijn leerling brengen.

JH: Heb je zelf een goeroe gehad?

AM: Ja, ik heb een goeroe gehad door wie ik ben ingewijd: Swami Yogeshwarananda. Hij hoefde mij niet meer te begeleiden, want de ervaring had ik al, maar ik heb heel veel aan hem gehad. Toen ik hem leerde kennen was hij 85 jaar. Hij stierf toen hij bijna honderd was. Hij was een pracht van een mens: hij was eenvoudig en rechtlijnig, streng en tolerant tegelijk. Hij was een orthodoxe Hindoe met alle conditioneringen die daarbij horen, maar dat wist hij. Toen hij op z'n 85ste voor het eerst in het Westen kwam, was dat een cultuurschok. Dat zette hem aan het denken: alles wat vaststond voor hem, kwam op losse schroeven te staan. Voor mij maakte dat hem juist groot: hij hield zich niet aan de regeltjes, want hij beseftte dat die vergankelijk zijn. Hij kon nog van gedachten veranderen op die leeftijd. Ik heb hem een lezing horen houden toen hij 98 was. Toen zei hij: 'Ik heb mijn leven aan yoga gewijd en ik heb een moeilijke weg genomen. Nu ben ik op hoge leeftijd tot de conclusie gekomen dat het zo niet moet. Er is een veel gemakkelijker en een veel directere weg. Maar ja, dat was mijn weg, die moest ik afleggen.'

Als men perfectie zoekt, dan zoekt men een fake-goeroe, iemand naar zijn wens, naar zijn beeld en gelijkenis. Als men echt bezeten is van de drang naar het wezen van de dingen, dan begrijpt men dat men dat alles moet loslaten. Zolang men dat niet begrijpt, heeft men nog niet begrepen waar men naar op zoek is. Er zijn veel goeroes die geen goeroe zijn, en veel leerlingen die geen waarheid, en dus geen echte goeroe zoeken.

1. Joel Kramer en Diana Alstad, "The Guru Papers - Masks of Authoritarian Power"
2. Sat-Sanga betekent letterlijk gemeenschap van de Waarheid, van het Zijn, waar alle vorm wegvalt. Als instelling is het vergelijkbaar met het woord 'kerk'.
3. Swami Yogeshwarananda Sarasvati, "Wetenschap van de ziel (Atma-Vijñana) - Aanschouwing van de innerlijke wereld door yoga", Ankh-Hermes, Deventer, 1980
4. Paramahansa Yogananda, "Autobiografie van een yogi", Ankh-Hermes, 1966 (?)
5. Andrew Cohen, "Onvoorwaardelijk leven", Ankh-Hermes, Deventer, 1996
6. Zie het interview met Atma Muni in TVY 96/4 en 97/1.